

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософії в галузі права Даниленко Анни Олександрівни на дисертаційне дослідження Христинченка Євгенія Олександровича «Корпоративна доброчесність персоналу Державної митної служби України: правові засади формування та розвитку», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Науково-дослідного інституту публічного права на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Питання доброчесності в органах державної влади залишається одним із найгостріших викликів для України на шляху до євроінтеграції та побудови правової держави. Державна митна служба як орган, що здійснює контроль за переміщенням товарів та людей через державний кордон, перебуває в зоні підвищеного корупційного ризику, оскільки її посадові особи щоденно приймають рішення, що безпосередньо зачіпають фінансові інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У цьому контексті дослідження корпоративної доброчесності персоналу митних органів набуває принципового значення для забезпечення ефективної боротьби з корупцією.

Прийняття Україною низки антикорупційних законодавчих актів – зокрема Закону України «Про запобігання корупції», створення Національного агентства з питань запобігання корупції, а також імплементація міжнародних стандартів – сформували нову правову архітектуру доброчесності на публічній службі. Однак практичне втілення цих норм у повсякденну діяльність митних органів потребує системного наукового осмислення, вироблення дієвих механізмів впровадження та адаптації до специфіки роботи служби. Це обумовлює потребу в комплексному правовому дослідженні даної проблематики.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність. Висновки і

рекомендації, наукові положення, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими. Ступінь обґрунтованості сформульованих автором наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджуються всебічним аналізом значного переліку літературних джерел з досліджуваної теми, нормативно-правових актів. Дисертант використав достатню кількість сучасних загальнонаукових та спеціальних принципів, підходів, теорій, методів.

Для досягнення мети та розв'язання визначених завдань дисертаційної роботи, а також забезпечення наукової обґрунтованості й об'єктивності отриманих результатів, було застосовано як загальнонаукові, так і спеціально-правові методи наукового пізнання.

За допомогою системно-структурного та функціонально-правового методів було визначено місце та роль доброчесності у системі запобігання корупції в Україні (п. 1. 1). Метод юридичної герменевтики дав змогу сформулювати поняття та охарактеризувати види доброчесності у контексті розвитку *soft law* (п. 1. 2). За допомогою аксіологічного та типологічного методів було здійснено розмежування між правовими та моральними нормами у сфері регулювання доброчесності (п.1. 3). Під час дослідження історико-правових засад формування корпоративної доброчесності персоналу митної служби (п. 2. 1) було використано історико-генетичний та історико-правовий методи. За допомогою телеологічного методу та методу правової доктринальної реконструкції було визначено мету та принципи формування корпоративної доброчесності персоналу Державної митної служби України (п. 2. 2). Використання формально-юридичного методу дало змогу з'ясувати правові форми та функції формування корпоративної доброчесності персоналу Державної митної служби України (п.2. 3). Перспективи запровадження зарубіжного досвіду у сфері формування корпоративної доброчесності персоналу митної служби (п. 3. 1) було встановлено за допомогою компаративістського методу. Прогностичний метод та метод правового моделювання використовуватися під час окреслення шляхів розвитку правового регулювання формування корпоративної доброчесності персоналу

Державної митної служби України (п. 3. 2). Крім того, у роботі використано методи документального аналізу, аналізу судової практики, соціологічний, лінгвістично-правовий та інші методи наукового пізнання, які у своїй сукупності дали змогу виконати поставлені у дослідженні завдання та досягти його мети.

Розгляд та вирішення поставлених завдань дозволили дисертанту, у кінцевому підсумку, досягнути встановленої мети дослідження. Достовірність наукових положень підтверджується значною кількістю публікацій. Загалом представлені результати дослідження є цілком обґрунтованими та достовірними, автор кваліфіковано підсумував проведену роботу, яка відповідає заявленим вимогам.

Оцінюючи основні здобутки дослідження, варто вказати на окремі результати, що є новими. Заслуговує схвалення запропоноване автором обґрунтування періодизації формування вимог до доброчесності персоналу митної служби на українських землях, що включає шість етапів: ранній (доінституційний) етап; етап усвідомлення передумов доброчесності представників митної служби; етап всеохоплюючого тоталітарного контролю за поведінкою персоналу митної служби; етап інституціоналізації митної служби незалежної України; етап регресивних трансформацій; етап системного впровадження вимог доброчесності у діяльність Державної митної служби України.

Слушним видається положення про те що до функцій формування корпоративної доброчесності Державної митної служби України віднесено: а) створення та зміцнення вільної від корупції корпоративної культури; б) досягнення високого рівня інституційної довіри (як довіри з боку суспільства до персоналу Державної митної служби України, так і довіри з боку персоналу до керівництва Служби та держави в цілому); в) підтримання високої ефективності здійснення митної справи в умовах євроінтеграції; г) забезпечення митної, економічної і воєнної безпеки як видів національної

безпеки з урахуванням ризиків, притаманних правовому режиму воєнного стану.

Доведеною і обґрунтованою вважаємо позицію автора про підходи до розуміння місця доброчесності у системі запобігання корупції, обґрунтовано, що вона відіграє роль фундаментального регулятора, який через етичні стандарти, соціальну довіру, професійну відповідальність і внутрішню мотивацію посадових осіб забезпечує стійкість публічного управління до корупційних ризиків і правопорушень, охарактеризовано ціннісно-регулятивну, інституційно-превентивну, соціально-консолідуючу та культурно-виховну функції доброчесності.

Обґрунтованим вважаємо висновок про визначення поняття доброчесності у правовому дискурсі як відповідність поведінки публічного службовця закріпленим в актах soft law вимогам до його професіоналізму, етичних та управлінських якостей, якості здійснення наукової, інформаційної, кадрової й антикорупційної діяльності та прозорості декларування своїх доходів, витрат та майна.

У тексті дослідження дисертантом вміло обґрунтовується на основі глибокого аналізу розуміння стану та перспектив впровадження норм Оновленої Декларації Аруша у діяльність Державної митної служби України, і обґрунтовано необхідність здійснення таких заходів, як: затвердження проєкту нового Митного кодексу України, розробленого на основі митного законодавства ЄС; щорічного незалежного анонімного опитування персоналу митних органів щодо існуючих організаційних проблем; розробка та затвердження закону, що визначав би правовий статус, вимоги до формування, повноважень та термінів функціонування органу громадського контролю за діяльністю Державної митної служби України.

Загалом, запропоновані положення, що виносяться на захист, є авторськими, чітко сформульованими, логічними, науково виваженими та обґрунтованими впродовж роботи, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають

нормативним вимогам щодо дисертаційних досліджень у галузі адміністративного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірність. Наукові положення дисертації Христинченка Є.О. щодо корпоративної доброчесності персоналу Державної митної служби України характеризуються належним рівнем обґрунтованості, що забезпечується широкою та репрезентативною джерельною базою. Автором опрацьовано значний масив наукової літератури, що охоплює праці вітчизняних та іноземних учених у сферах адміністративного права, публічної служби, антикорупційного законодавства та корпоративної етики. Кожне із залучених джерел супроводжується коректним бібліографічним посиланням, що свідчить про академічну доброчесність дисертанта та ретельність проведеної ним наукової роботи.

Достовірність отриманих результатів підтверджується застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пізнання. Використання діалектичного, формально-логічного, структурно-функціонального, логіко-семантичного та прогностичного методів, а також методів аналізу й синтезу, наукової абстракції та системно-структурного підходу дозволило автору всебічно дослідити правові засади формування та розвитку корпоративної доброчесності митного персоналу і сформулювати науково обґрунтовані висновки. Методологічна різноплановість дослідження суттєво підвищує рівень достовірності його результатів.

Обґрунтованість теоретичних положень дисертації підсилюється ґрунтовним аналізом іноземного досвіду впровадження стандартів доброчесності в діяльність митних органів. Компаративний аналіз зарубіжних правових систем, зокрема практики держав – членів Європейського Союзу та рекомендацій Всесвітньої митної організації, дозволив дисертанту виявити найбільш ефективні механізми та адаптувати їх до умов вітчизняної правової системи. Це надає висновкам роботи не лише теоретичної, а й практичної переконливості.

Наукові положення дисертації відзначаються внутрішньою логічною узгодженістю та послідовністю викладу. Автор вміло поєднує аналіз чинного антикорупційного законодавства України, норм про публічну службу та відомчих актів Державної митної служби з доктринальними підходами вітчизняних і зарубіжних учених. Власні судження дисертанта є чітко аргументованими, ґрунтуються на конкретних нормативних і наукових джерелах, що виключає їх декларативний характер і підтверджує достовірність сформульованих наукових положень.

Практичні рекомендації, розроблені в дисертації, органічно впливають із теоретичних висновків роботи та спрямовані на вирішення конкретних проблем правового забезпечення корпоративної доброчесності персоналу ДМС України. Їх достовірність забезпечується відповідністю виявленим у ході дослідження прогалинам та суперечностям чинного законодавства. Результати дослідження мають потенціал слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок у досліджуваній сфері, що додатково засвідчує ґрунтовність і науковий рівень виконаної роботи.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Висновки, пропозиції та рекомендації, які містяться у роботі, можуть бути використані та вже використовуються: у правотворчості – у процесі вдосконалення митного законодавства та законодавства про проходження державної служби в аспекті формування корпоративної та індивідуальної доброчесності персоналу та нульової толерантності до корупції; у правозастосуванні – під час розробки програм підвищення кваліфікації, оцінювання корупційних ризиків у діяльності Державної митної служби України, проведення перевірки на доброчесність та моніторингу способу життя посадових осіб митних органів; у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень проблем запобігання корупції та підвищення рівня доброчесності персоналу органів публічної влади України (акти впровадження: у науково-дослідну діяльність Університету митної справи та фінансів від 12 січня 2026 року; у науково-дослідну діяльність Науково-

дослідного інституту публічного права від 16 січня 2026 року); в освітньому процесі – у викладанні та підготовці навчально-методичних комплексів з дисциплін «Адміністративне право України», «Митне право», «Адміністративна діяльність публічної адміністрації», при розробці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій адміністративно-правової та митної тематики (акт впровадження у навчальний процес Університету митної справи та фінансів від 11 лютого 2026 року).

Повнота викладу результатів дослідження в публікаціях. Висновки, узагальнення, пропозиції та рекомендації, сформульовані у дисертації, були відображені у п'яти наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях категорії Б, визначених Міністерством освіти і науки України, та у п'яти тезах доповідей на міжнародних, всеукраїнських конференціях і круглих столах.

Результати дослідження висвітлювалися автором на наукових семінарах Науково-дослідного інституту публічного права, а також на таких міжнародних та всеукраїнських конференціях і круглих столах: «Проблеми захисту прав різних верств населення в умовах воєнного стану» (м. Київ, 5 травня 2023 року), «Безпека в інтелектуальному вимірі» (м. Київ, 3 листопада 2023 року і 10 листопада 2024 року), «Global Society in Formation of New Security System and World Order» (м. Дніпро, 4–5 липня 2024 року), «Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 63)» (м. Тернопіль – м. Опольє (Республіка Польща), 11–12 липня 2024 року).

Зміст публікацій відповідає завданням дослідження і вимогам МОН України. Всі структурні розділи дисертації знайшли своє відображення у наукових статтях і тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях і круглих столах.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація на тему «Корпоративна доброчесність персоналу державної митної служби України: правові засади формування та розвитку» не містить порушень академічної доброчесності. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень,

3 розділів, об'єднаних у 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Оформлення дослідження відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації, її окремих положень та оформлення. Як і будь-яке наукове дослідження, рецензована робота містить окремі дискусійні положення.

1. *Недостатня операціоналізація поняття «корпоративна доброчесність» як самостійної правової категорії (с. 44–73)* У підрозділі 1.2 дисертанту вдалося виокремити та детально охарактеризувати численні види доброчесності – професійну, етичну, фінансову, інформаційну, академічну, кадрову тощо. Разом з тим запропоноване у роботі визначення доброчесності у правовому дискурсі (с. 73) стосується доброчесності публічного службовця загалом, а не власне корпоративної доброчесності як окремого феномену. Враховуючи, що саме «корпоративна доброчесність» є предметом дослідження, відповідно до його назви, видається доцільним чіткіше розмежувати поняття індивідуальної та корпоративної доброчесності, сформулювавши самостійне визначення останньої з урахуванням її системних, організаційних та колективних ознак. Дискусійним залишається питання про те, чи є корпоративна доброчесність лише сумою індивідуальних доброчесностей членів організації, чи вона являє собою якісно відмінний феномен зі своїми характеристиками та правовими механізмами забезпечення.

2. *Потребує уточнення зміст та правовий статус «аналітично-інтерпретаційних форм» формування корпоративної доброчесності (с. 124–136).* Класифікація правових форм формування корпоративної доброчесності персоналу ДМС України, наведена у підрозділі 2.3, є однією з найоригінальніших теоретичних конструкцій дисертації. Виокремлення серед них «аналітично-інтерпретаційних форм» (оцінювання корупційних ризиків, надання роз'яснень, аналіз правопорушень) заслуговує на підтримку. Водночас залишається відкритим питання про правову природу зазначених форм: є вони самостійними правовими формами, що тягнуть юридичні наслідки, чи являють

собою допоміжні (забезпечувальні) процедури відносно інших груп форм. Критерії розмежування правових форм між виокремленими групами потребують більш чіткого методологічного обґрунтування, оскільки окремі з них (наприклад, «розгляд публікацій у засобах медіа») за своєю природою тяжіють одночасно до контрольного-наглядного та аналітично-інтерпретаційних форм.

3. *Недостатньо розкрито механізм взаємодії між правовими та soft law регуляторами доброчесності (с. 58–74).* У підрозділі 1.3 дисертант ґрунтовно розмежує правові та моральні норми у сфері регулювання доброчесності за десятьма критеріями, що є вагомим науковим здобутком. Разом з тим у роботі недостатньо розкрито механізм трансформації норм soft law у норми позитивного права – процес, надзвичайно важливий для сфери доброчесності. Зокрема, потребує відповіді питання: за яких умов і через які процедури положення Кодексу етичної поведінки набувають обов'язкової юридичної сили? Як відбувається рецесія міжнародних стандартів доброчесності (зокрема Оновленої Декларації Аруша) у національне законодавство? Чітке дослідження цього механізму суттєво збагатило б теоретичне підґрунтя роботи.

4. *Правовий режим воєнного стану як самостійний чинник впливу на корпоративну доброчесність потребує більш системного аналізу (с. 19–29, 100–124).* Дисертант неодноразово і цілком обґрунтовано наголошує на зв'язку між доброчесністю персоналу митної служби та забезпеченням воєнної та національної безпеки в умовах повномасштабної збройної агресії. Проте аналіз впливу правового режиму воєнного стану на правові механізми формування корпоративної доброчесності здійснюється фрагментарно. Залишаються поза увагою такі питання: чи зазнали трансформації стандарти доброчесності в умовах воєнного стану (наприклад, у частині спрощення або навпаки – посилення окремих процедур)? Яким чином воєнний стан вплинув на практику дисциплінарних проваджень? Системне дослідження цих аспектів надало б роботі додаткової наукової та практичної цінності, зважаючи на унікальність ситуації, в якій відбувається реформування митної служби.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Результати дослідження відзначаються науковою новизною, мають практичну цінність, свідчать про те, що поставлені автором завдання виконані, мета досягнута.

З огляду на це, є всі підстави вважати, що виконана дисертаційна робота є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням щодо вирішення наукового завдання теоретичного обґрунтування концептуальних підходів до вивчення адміністративно-правового регулювання корпоративної доброчесності.

Рецензоване наукове дослідження, його результати та оформлення відповідають спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а його автор – Христинченко Євгеній Олександрович з урахуванням результатів публічного захисту заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії (галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право»).

Рецензент:

**доктор філософії у галузі права,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
публічного права**

The image shows a handwritten signature in blue ink over a circular official stamp. The stamp is blue and contains the text: "НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА" (Institute of Public Law), "НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ" (National Academy of Sciences of Ukraine), and "ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ ЗНАК" (Identification Mark). The signature is written in a cursive style.

Анна ДАНИЛЕНКО